

soscka), ami ezeket a magánbeszédeket végül előérzeteink *közösségébe*, az akusztikus verseiket; egy közös akusztikai térbe emeli. Valahogy úgy, ahogyan a középkori színjátékokban a protagonista mindössze a közmegegyezést kántálta el, amikor a halál egyenlősítő hatalmáról, és a vég erejéről szólt. A bírálóat címéül választott szövegrész ugyanis nem biztosan, nem feltétlenül a teljes vég, de legalább annyira egy ismeretlen kezdettel előszava is, amit a *Teremtmény*-kötet alapérzése visszhangoz. Mindaz, ami történt velünk, *nem csak* a vége valaminek, hanem bizonytalan, anoním kezdete is, tehát Szilágyi versbeszéde, mint minden költészet: jóslat, vagyis üdvös nyitottság, meghatározhatatlan jövő, tehát „túl van” a művészetten, bár nem kívüle. Alapszava egy újsághírre írt versében (*Szomorú hír*) bujkál: *majd*.

BALASSA Péter

A SZEGEDI NÉPÉLET ÖSSZEFOGLALÓ MONOGRÁFIÁJA

Bálint Sándor: A szegedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. I—III. Szeged, 1974—1979. A Móra Ferenc Múzeum kiadása

Vannak művek, amelyekhez a sors (a körülmények?, a lehetőségek?, a tudományon kívüli megfontolások?) nem bizonyulnak kegyesnek; ekkor kap lábra a legenda (a mítosz), amely a fölkent beavatottak körében először búvópatakként, majd alig csergedező csermelyként, később zubogó folyócskaként keresi és leli meg az utat. Hogy van egy nagybetűs Opus, a tudós műhelyében tornyosul a Kézirat, amelynek sehogyan sem adatik meg, hogy a Pallas gépének markába kerüljön — hogy Adyt idézzük önnön könyvének megjelenése előtt. Végül aztán — ez a végül általában esztendőket jelent — a Mű mégis kilép kézirati elvarázsolt álmából, s a várakozás villanófényében megméretik: indokolt volt-e a felfokozott várakozás, a legendával szembesített Mű igazolja-e önmagát?

Valahogy így voltunk sokáig Bálint Sándor megjelent munkáit olvasva is: elismeréssel vettük kezünkbe a folyóiratokban, évkönyvekben, helytörténeti monográfiákban megjelent részlettanulmányait, összefoglalásait; a tudósnak és a becsülettel megírt tudományos munkának kijáró megbecsüléssel nyugtáztuk hajlott korának töretlen munkakedvét példázó könyveit, akár népmese gyűjtemény, akár parömiológiai összefoglalás, akár tág horizontú művelődéstörténeti munka volt is az. A tudományos munka olvasmányosságának háttérében azonban sokszor ott munkált annak a néhány félmondatnak, utalásnak az emléke, amely tudni vélte, hogy Bálint Sándor műhelyében, a már így is szinte kerek életmű mellett, ott készül vagy talán már elkészült, s csak kiadóra vár a nagy Mű, az életmű koronája: a szülőváros „szegedi nemzetének” alapvető nagy

néprajzi összefoglalása. Bizonyára nem tévedünk, ha arra gondolunk, hogy várakozásunkkal nem voltunk egyedül a néprajztudomány művelői között.

Most, amikor hosszú esztendőök várakozása után kezünkben tarthatjuk a Művet, nem állhatjuk meg, hogy néhány számszerű adattal ne utaljunk méreteire, mielőtt a benne foglaltakat is szemügyre vennénk.

A szegedi nemzet három kötete a szegedi Móra Ferenc Múzeum Főkönyvének három számát tölti ki, a címlapokon jegyzett évszámok szerint az 1974. évtől az 1979-ig tartó időszakban. Más azonban a köteteken jelzett évszám és más a kötetek megjelenésének valóságos időpontja. Az első kötet 1978 elején, a harmadik, záró kötet pedig 1982 tavaszán, majd két esztendővel a szerző váratlan és tragikus halála után került ki a sajtó alól. Ezeknek az adatoknak jelzésével persze korántsem a kiadás költségeit vállaló és nem kis fáradságot igénylő munkálatait végző Móra Ferenc Múzeum valamiféle „mulasztását” kívánjuk bemutatni. Erről szó sincs. Ha ugyanis azt is elmondjuk, hogy a három kötet lapszáma majdnem meghaladja a kettőezret, akkor nyerhetünk csak teljesebb képet a mű méreteiről, s persze a kiadás vállalásának erőfeszítéseiről. Nyilvánvaló, hogy ilyen hatalmas terjedelmű alkotás előkészítése, sajtó alá rendezése, majd nyomdai megmunkálása nem kis fáradságot, anyagi ráfordítást és időt igényel. Azt csak jelezniük, hogy a mű lezárásának meggyorsítása érdekében a harmadik kötetben nem jelent meg az a filológiaiag nélkülözhetetlen mutató sor, amelyről Bálint Sándor írta az első kötet bevezetőjében: „Az irodalom, forrásjegyzék, szómutató, segítőtársak: gyűjtők és adatközlők felsorolására e munka utolsó kötetének végén kerül sor.” Ez a pillanatnyilag hiányzó, de a hatalmas anyag jobb kezeléséhez és használatához nélkülözhetetlen mutató sor külön füzetben fog hamarosan megjelenni.

A szegedi hagyományos népélelet összefoglaló monográfia — a kötetek számának megfelelően — három nagyobb egységre tagolódik: az elsőben egyrészt a szegedi népéletkutatás félszáz lapnyi összefoglalása szerepel, amelyben Bálint Sándor a „szegedi nemzet” életét kutató elődök munkásságát tekinti át. A teljesség igénye nélkül csak utalunk arra, hogy olyan elődök jártak Bálint Sándor előtt, mint Dugonics András, Móra Ferenc, Tömörkény István, Reizner János, Kovács János, Kálmány Lajos és mások. A nagy összefoglalás természetesen ezeknek a kutatásaira is épít, hisz a felsoroltak a szegedi népéletkutatás s az egyetemes magyar néprajztudomány szempontjából is alapvetően fontos anyagot hordtak össze az anyagi és szellemi műveltség köréből.

Az első kötetben a nagytáj település- és telepítéstörténetének összefoglalása szerepel még, mintegy megadva a hátterét annak a világnak, amely a bámulatosan gazdag folklorisztikai anyagot kitermelte. A felsoroltakon kívül az első kötetben kapott még helyet néhány olyan fejezet, amely aztán a második kötetben folytatódik és fejeződik be. Itt szerepel Sze-

ged és kirajzásainak mezőgazdasága, pásztorkodása, víziélete, közlekedése, népi táplálkozása, mesterségeinek leírása stb. Szinte minden fejezet tartalmaz olyan részeket, amelyek „a szögedi nemzet” sajátos magatartásának, viselkedésének, világlátásának jellemzője. Amilyen mértékben tehát leírásai ezek az egykori Szeged gazdag népéletének, ugyanúgy jelzik a magyar népélet egy-egy aspektusának sajátosságait, gazdagságát is. Bálint Sándor fölényes anyagismerete és tudósi alaposága gazdag és ízes mesélőkedvvel társul: az egész mű gazdag és élvezetes olvasmány is, nemcsak népismereti szakmunka. A leírások szépen példázzák Bálint Sándor néprajzi munkálkodásának és felfogásának komplex jellegét: a népéletnek szinte minden aspektusát bevonva alkotta meg szövegét, ezzel is mintegy példázva, hogy a népviselet, a népi ikonográfia, dialektológia, parömiológia, a magában is összetett művelődéstörténet és a népi vallásosság ismerete és felhasználása nélkül nem lenne lehetséges a szegedi nagytájra jellemző népélet egészének leírása, tudományos igényű ismertetése.

A néprajzkutatás minden ágának művelője nyilvánvalóan megtalálja ebben a műben azokat a részeket, szegedi vonatkozásokat és párhuzamokat, amelyek a maga munkájához szükségesek lesznek. Nem lehet azonban külön nem szólni a monográfia harmadik, záró kötetéről, amelynek megjelenését Bálint Sándor már nem érthette meg, pedig tudtuk, s magától a szerzőtől is hallottuk még 1978-ban, hogy örült volna, ha 75. születésnapjára, 1979-re megjelenhetett volna. E tudósi jubileum megünneplésének nem is lehetett volna talán szebb pillanata, mint az, hogy a Város hűséges fia visszaadja a szülőföldnek, amit tőle tanult, amit megörökített beíró. A megjelenés azonban késett, aminthogy a Hivatal sem tüsténkedett buzgalmával a jeles évforduló kapcsán. Bálint Sándor azonban nem volt hiú ember, meglelte önnön nyugalmát hajlott korának munkás esztendeiben; ő volt szinte a másik magyar „szentember”, ahogy négy évtizeddel korábban kedves előénekesének, búcsúvezetőjének, a jámbor vallásos énekek szerzőjének, Orosz Istvánnak önéletrajzi könyvét sajtó alá rendezte a véletlenül meglelt kéziratot alapján, s ilyen címet adott neki. (Kár, hogy a szintén posztumusz gyűjteményben, az „összegyűjtött dolgozatok” alcímet viselő tanulmánykötetben az Orosz István könyvéhez írt Előszónak mindössze egynegyede látott napvilágot. Ezzel a könyvvel külön kellene foglalkozni, de ezt nem tesszük; legfeljebb sajnálkozva tündödnünk hiányain.) Ez a harmadik kötet ugyanis sok tekintetben csúcsteljesítmény Bálint Sándor munkásságában: nehezen lehetne a magyar néprajzi irodalomban találni még egy ilyen méretű, ezer lapnyi terjedelmű könyvet, amely egy tájegység, egy nagytáj népének szellemi műveltségét ilyen teljességre törően összefoglalná. Persze tudjuk, hogy nem előmunkálatok nélkül készült ez a kötet; a főntebb már emlegetett nagy „szögediek” mindegyike letette a maga építőkövét ahhoz a pompás épülethez, amelyet végül is Bálint Sándor vitt tető alá. Mint

ez közismert, éppen a századforduló évében jelent meg egy csinos kötet Kovács János tollából, amely a Város „ethnographiáját” foglalta össze. S azt is tudjuk, hogy bár az a munka pályadíjat nyert a Dugonics Társaság pályázatán, az egykori Ethnographia-beli ismertetés tapintatosan annak a reményének adott kifejezést, hogy Szeged népeletének összefoglalását még egyszer megírja valaki. S meg is írta. Ez az a munka, amelyet most a kezünkben tartunk.

Ez az ezer lapnyi anyag foglalata a szegedi nép hagyományainak, annak a hagyományvilágnak, amely mindig külön színfoltot jelentett a magyar néphagyomány tarka egészében. Bizonyos tekintetben tulajdonképpen szerencsésnek is mondható ez a nagytáj, hisz olyan emberek munkálkodtak hagyománykincsének összegyűjtésén és közzétételén, akik közül nem is egy van, aki az egyetemes magyar néprajztudományban is mér-földkövet jelent; gondoljunk csak például a vagabundus emberre, Kálmán Lajosra. Bálint Sándor munkája tehát amilyen mértékben a saját gyűjtéseit jelenti, hisz már a harmincas évek elején publikálta első szegedi népdalfeljegyzéseit, ugyanakkor szintéziszeremtés is egyben. S olyan módszerrel, amelynek aligha lesz követője még az egyetemes magyar néprajztudományban. A személyes ragaszkodást és szülőföldszeretet ihlet-szerű izzását napjaink folklorisztikájában mintha a hűvösebb, tartózkodóbb objektivitás (szemérmesség?), a distanciát előtérbe helyező közelítés-mód váltaná fel. Persze minden korszaknak megvan — a folklorisztikában is — a maga kialakult szemlélet- és közelítésmódja, módszere és eszköztára. Bálint Sándor nem haladta meg önmagát; erre nem is volt szüksége. A szögedi nemzettel, ezzel a terjedelmében és jelentőségében is kimagasló alkotással végérvényesen a tudománytörténet régióiba távozott el az a szemlélet- és tárgyalásmód, amelynek Bálint Sándor volt az egyik legkiemelkedőbb magyar reprezentánsa.

E harmadik kötet minden bizonnyal sokat forgatott kézikönyve lesz a jövőben számos népismereti szakterület kutatójának. Nem kerülhetik meg a népköltészet és népzene szakemberei, nem a szokás- és hiedelemvilág kutatói, s nem a népi gyógyászat bűvárlói sem, hogy csak néhányat emeljünk ki a sok lehetséges vonatkozásból. S nyilvánvalóan az egybevető munkálkodás művelői is hasznos anyagot találnak benne, hisz köztudott, hogy a szegedi népelet színes produktumainak kialakulásában nem csak egy etnikum hagyta, illetőleg hagyományozta az utókorra nyomát. Szeged különben is olyan helyén fekszik a kelet-közép-európai széljárásoknak, ahol története során a magyar mellett délszlávot és törököt, németet és másokat egyaránt ott tudhatott. A szegedi szellemi műveltség, a víziélet és kézművesség gazdag világa — egyebek mellett — ezzel is értelmezhető.

A szögedi nemzet három kötete nemcsak szakmunka, amely a szakma szűk körének olvasmánya, hanem színes és élvezetes olvasmánya lehet a hagyományok iránt érdeklődő többi olvasónak is. Ezt a munkát

ugyanis nem lehet elolvasni, hanem olvasni kell. Csak így tárul föl a forgató és az olvasó előtt az a gazdagság, amely minden fejezet, minden mondat, minden idézet mögött ott lelhető.

Csak sajnálni lehet, hogy Bálint Sándor nem vehette kezébe ezt a pompás, hatalmas kötetet. Valóban egyet lehet érteni tehát azokkal, akik arra utaltak, hogy tudományos és kutatói módszerének, érdeklődésének és munkás életének foglalata lesz ez a munka. Ha sok másban talán nem is, a kiadás erőfeszítésének tényében mindenképpen ott kell látnunk az utókor hálájának és megbecsülésének kétségbevonhatatlan tényét. E mű kiadása ugyanis egy hivatásos könyvkiadónak is becsületére vált volna, nemcsak egy múzeumnak, amely évkönyveinek százhuszonöt ívnyi helyét engedte át a monográfia megjelentetésére.

JUNG Károly